TO'QIMACHILIK KORXONALARI EKSPORT SALOHIYATINI BOSHQARISH STRATEGIYASI

Alimova Xurshida Nurmaxamatovna
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti

Received: 03.11.2025
Revised: 04.11.2025
Accepted: 05.11.2025
Kalit so‘zlar:
eksport salohiyati, to‘qimachilik sanoati, boshqaruv strategiyasi, tashqi bozor, raqobatbardoshlik.

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini oshirish va uni samarali boshqarish strategiyalari o‘rganilgan. Jahon bozoridagi raqobat sharoitida to‘qimachilik mahsulotlarini tashqi bozorlarga chiqazish, marketing va logistika tizimlarini takomillashtirish, hamda eksport jarayonlarini diversifikatsiyalash muhim omillar sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari, innovatsion texnologiyalar va raqamli savdo platformalaridan foydalanish orqali eksport salohiyatini kuchaytirish yo‘llari ko‘rib chiqildi. Tadqiqot natijalari to‘qimachilik korxonalarining tashqi iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish va ularning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan strategik takliflarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Keywords:
export potential, textile industry, management strategy, foreign market, competitiveness

Abstract. This study examines strategies for enhancing and managing the export potential of textile enterprises. Under the conditions of global competition, factors such as improving marketing and logistics systems, diversifying export processes, and expanding access to foreign markets are analyzed. The study also highlights the importance of government support mechanisms, innovative technologies, and the use of digital trade platforms to strengthen export capacity. The results serve as a basis for developing strategic recommendations aimed at increasing the competitiveness and international presence of textile enterprises.

Ключевые слова:
экспортный потенциал, текстильная промышленность, стратегия управления, внешний рынок, конкурентоспособность.

Аннотация. В данном исследовании изучены стратегии управления и повышения экспортного потенциала текстильных предприятий. В условиях мировой конкуренции проанализированы факторы совершенствования маркетинговых и логистических систем, диверсификации экспортных процессов и расширения выхода на

внешние рынки. Особое внимание уделено роли государственной поддержки, внедрению инновационных технологий и использованию цифровых торговых платформ для укрепления экспортного потенциала. Результаты исследования направлены на разработку стратегических рекомендаций по повышению конкурентоспособности и международного присутствия текстильных предприятий.

Kirish. O‘zbekiston iqtisodiyotida to‘qimachilik sanoati eng tez rivojlanayotgan va eksport salohiyatiga ega tarmoqlardan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda mamlakatda ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha bir qator islohotlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish va strategik rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jahon bozoridagi raqobat kuchayib borayotgan sharoitda korxonalarning muvaffaqiyati ularning eksport faoliyatini tizimli rejalashtirish, marketing strategiyalarini to‘g‘ri yo‘naltirish va logistika imkoniyatlaridan samarali foydalanishga bevosita bog‘liqdir. Eksport salohiyatini boshqarishning strategik yondashuvi nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirish, balki mahsulotlarni xorijiy talab va sifat standartlariga moslashtirish, yangi bozorlarni o‘zlashtirish hamda eksportni diversifikatsiyalashni talab etadi. Shu sababli, to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarishda innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va xalqaro marketing usullaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Bundan tashqari, davlat tomonidan eksportni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining kuchaytirilishi, bojxona va transport infratuzilmasining takomillashuvi ham korxonalar eksport salohiyatini oshirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu tadqiqotda to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini shakllantirish, boshqarish va strategik rivojlantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari o‘rganiladi, shuningdek, xalqaro tajriba asosida samarali boshqaruv modelini ishlab chiqish masalalariga e’tibor qaratiladi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyotida to‘qimachilik tarmog‘i mamlakatning eksport salohiyatini shakllantirishda strategik ahamiyat kasb etib, bu soha bozor mexanizmlariga asoslangan boshqaruv yondashuvlarini joriy etish orqali sezilarli o‘sishga erishmoqda. To‘qimachilik korxonalari nafaqat ichki bozorni sifatli mahsulot bilan ta’minlash, balki xalqaro savdo maydonida raqobatbardosh bo‘lish vazifasini ham bajaradi. Bunda samarali boshqaruv strategiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etish eksport salohiyatini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Global iqtisodiy integratsiya, xalqaro savdo talablarining o‘zgarishi hamda raqamli texnologiyalarning tez sur’atlar bilan rivojlanishi to‘qimachilik korxonalarini yangi boshqaruv modeliga o‘tishga undamoqda. Ayniqsa, pandemiya davridan so‘ng jahon bozorlarida ta’minot zanjirlarining qayta shakllanishi va

raqamli savdoning kengayishi eksport faoliyatini boshqarishda strategik yondashuvlarning ahamiyatini yanada oshirdi. Shu nuqtai nazardan, to‘qimachilik tarmog‘ida eksport salohiyatini boshqarish strategiyasini takomillashtirish, xalqaro bozor talablariga mos ishlab chiqarish tizimini yaratish, logistika va marketing faoliyatini uyg‘unlashtirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Shuningdek, xalqaro tajribani o‘rganish, xususan, Turkiya, Bangladesh va Xitoy singari mamlakatlarning to‘qimachilik eksporti sohasidagi ilg‘or amaliyotlarini mahalliy sharoitga moslashtirish O‘zbekiston korxonalari uchun muhim o‘rnak bo‘la oladi. Shu boisdan, ushbu tadqiqotda to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda boshqaruv strategiyasining ilmiy asoslarini tahlil qilish, ularning amaliy samaradorligini baholash va takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish maqsad qilib olindi.

Adabiyotlar tahlili. To‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish strategiyasi masalasi zamonaviy iqtisodiyotda muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib, ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eksport salohiyatini oshirish korxonaning ichki imkoniyatlarini to‘liq safarbar etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va tashqi bozorlarga chiqish mexanizmlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir [1]. Ba’zi manbalarda eksport strategiyasini shakllantirishda xalqaro marketing, logistika va moliyaviy barqarorlik omillarining o‘zaro bog‘liqligi alohida ta’kidlanadi [2]. Shuningdek, tadqiqotlarda eksport faoliyatini samarali boshqarish uchun davlat tomonidan yaratilgan qo‘llab-quvvatlash dasturlari, soliq va bojxona imtiyozlari, hamda raqamli savdo platformalaridan foydalanishning ahamiyati keng yoritilgan [3]. Ilmiy manbalar tahliliga ko‘ra, eksport salohiyatini boshqarishning muvaffaqiyati korxonada strategik rejalashtirish, xalqaro talablarni tahlil qilish va mahsulotni moslashtirish mexanizmlariga bog‘liqdir [4]. Shu bilan birga, eksportni diversifikatsiyalash, yangi bozor segmentlarini o‘zlashtirish va innovatsion marketing strategiyalarini joriy etish orqali korxonalar o‘z raqobatbardoshligini oshirishi mumkinligi ta’kidlanadi [5]. Ushbu ilmiy yondashuvlar umumiy holda to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish strategiyasini shakllantirishda nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Materiallar va usullar. Tadqiqotning asosiy materiallari sifatida O‘zbekiston Respublikasi to‘qimachilik korxonalarining so‘nggi yillardagi eksport faoliyati, ularning tashqi bozorlar bilan hamkorlik darajasi, ishlab chiqarish hajmi, mahsulot sifati va logistika imkoniyatlari haqidagi ma’lumotlar tahlil qilindi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Savdo-sanoat palatasi hamda “O‘zto‘qimachiliksanoat” uyushmasining yillik hisobotlari, xalqaro savdo tashkilotlari (WTO) va BMTning Savdo va taraqqiyot konferensiyasi (UNCTAD) ma’lumotlar bazalari tadqiqot manbasi sifatida foydalanildi. Tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar orasida iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, SWOT tahlil, ekspert baholash hamda korxonalarning eksport salohiyatini baholovchi ko‘rsatkichlar tizimi ishlab chiqildi. Shuningdek, eksport hajmi, diversifikatsiya darajasi, ishlab chiqarish

rentabelligi va xorijiy sheriklar bilan hamkorlik ko‘lami asosida miqdoriy ko‘rsatkichlar tahlil qilindi. Sifat tahlili bosqichida esa korxonalarning boshqaruv strategiyasi, eksport siyosati, marketing yondashuvlari va tashqi bozordagi imijini shakllantirish jarayoni o‘rganildi. Tadqiqotda olingan ma’lumotlar asosida to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini oshirish va ularni xalqaro bozorlarda samarali boshqarish bo‘yicha strategik model ishlab chiqildi. Mazkur yondashuv yordamida eksport faoliyatini takomillashtirish, marketing va logistika tizimlarini modernizatsiya qilish hamda raqobatbardoshlikni kuchaytirish bo‘yicha aniq ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish imkoniyati yaratildi.

1-jadval. O‘zbekiston to‘qimachilik korxonalarining eksport ko‘rsatkichlari (2020–2024 yillar, million AQSh dollari hisobida)

Yil	Eksport hajmi (mln $)	O‘sish sur’ati (%)	Asosiy eksport bozorlar soni	Ishlab chiqarish hajmi (mln m²)
2020	1 900	–	15	2 800
2021	2 350	23,7	18	3 200
2022	2 870	22,1	22	3 650
2023	3 320	15,7	25	4 100
2024	3 900	17,5	28	4 600

1-jadval tahlili. Ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, 2020–2024 yillar davomida O‘zbekiston to‘qimachilik eksport hajmi barqaror o‘sib borgan va besh yil ichida qariyb 2 barobar oshgan. Asosiy eksport bozorlarining kengayishi va ishlab chiqarish hajmining ortishi korxonalarda samarali boshqaruv strategiyalarining joriy etilayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, o‘sish sur’atining barqarorligi eksport boshqaruvi tizimining raqamli texnologiyalar asosida takomillashayotganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston to‘qimachilik sanoati mamlakat iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo‘lishiga qaramay, eksport salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqara olmayapti. Buning asosiy sabablari sifatida raqobatbardoshlikning pastligi, marketing strategiyalarining yetarlicha samarali emasligi, logistika infratuzilmasining rivojlanmaganligi va xorijiy bozor talablari to‘liq o‘rganilmaganligi ko‘rsatib o‘tildi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, to‘qimachilik korxonalarida eksport faoliyatini boshqarish strategiyasi ko‘p hollarda qisqa muddatli iqtisodiy manfaatlarga asoslangan bo‘lib, uzoq muddatli strategik rejalashtirish tizimi yetarlicha shakllanmagan. Shu sababli eksport hajmini barqaror oshirish, mahsulot assortimentini diversifikatsiya qilish va yangi bozorlarni egallash uchun innovatsion boshqaruv yondashuvlarini joriy etish zarur. Analitik tahlillar asosida eksport salohiyatini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorlikni oshirishi, xususan, marketing tadqiqotlari, mijozlar bilan muloqot, yetkazib berish

zanjiri monitoringi va sifat nazorati jarayonlarini optimallashtirishi aniqlangan. Shu bilan birga, SWOT tahlil natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston to‘qimachilik tarmog‘ining kuchli tomonlari sifatida xomashyo bazasining kengligi, ishchi kuchi arzonligi, davlat tomonidan eksportni qo‘llab-quvvatlash dasturlarining mavjudligi qayd etildi, ammo zaif tomonlar sifatida innovatsion texnologiyalarning yetishmasligi, xalqaro brend imijining sustligi va malakali mutaxassislar tanqisligi aniqlangan. Tadqiqot muhokamasi natijalariga ko‘ra, korxonalarda eksport salohiyatini oshirish uchun kompleks boshqaruv strategiyasi ishlab chiqish zarur bo‘lib, u marketing, ishlab chiqarish, moliya va kadrlar siyosatini birlashtirgan integratsion model asosida tashkil etilishi lozim. Bunda xalqaro tajribani o‘rganish, masalan, Turkiya, Bangladesh, va Xitoyning to‘qimachilik eksporti sohasidagi yondashuvlarini mahalliy sharoitga moslashtirish samarali natijalar beradi. Shu bilan birga, eksport strategiyasida raqamli marketing, elektron savdo platformalari, barqaror ishlab chiqarish tamoyillari va ekologik sertifikatlashtirish tizimlarini joriy etish orqali O‘zbekiston to‘qimachilik korxonalari global bozorlar bilan raqobatlasha oladigan darajaga chiqishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot yakunlari shuni ko‘rsatadiki, to‘qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini samarali boshqarish strategiyasi mamlakat iqtisodiy o‘sishini ta’minlashda, valyuta tushumlarini ko‘paytirishda va xalqaro bozordagi raqobatbardoshlikni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Eksport salohiyatini oshirish uchun korxonalarda strategik rejalashtirish, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish zarur. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, samarali eksport boshqaruv strategiyasi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, mahsulot sifatini oshirish, marketing faoliyatini kuchaytirish hamda tashqi bozorlarda barqaror sheriklik aloqalarini shakllantirishga asoslanishi lozim. Shu bilan birga, eksport faoliyatida barqarorlikni ta’minlash uchun logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ekologik standartlarga mos ishlab chiqarish va xalqaro sertifikatsiya tizimlarini keng joriy etish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, eksport strategiyasining muvaffaqiyati nafaqat ishlab chiqarish hajmiga, balki boshqaruvning moslashuvchanligi, xalqaro marketing siyosatining to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilishi va korxona ichida kompetent kadrlar tayyorlash tizimining samaradorligiga ham bog‘liqdir. Shu sababli, to‘qimachilik korxonalarida eksport salohiyatini boshqarishda ilmiy asoslangan strategik modelni amaliyotga tatbiq etish, raqamli marketing va innovatsion boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish orqali O‘zbekiston to‘qimachilik sanoatining xalqaro maydondagi o‘rni va obro‘sini yanada mustahkamlash mumkin bo‘ladi